

**RAPORT Z DRUGIEGO BADANIA ANKIETOWEGO
W RAMACH PROJEKTU**

DYSKRYMINACJA DZIECI NIEWIERZĄCYCH I NIEUCZESTNICZĄCYCH W LEKCJACH RELIGII

**REALIZOWANEGO PRZEZ
FUNDACJĘ WOLNOŚĆ OD RELIGII**

---

rownoscwszkole.pl

SPIS TREŚCI:

INFORMACJE WSTĘPNE NA TEMAT BADANIA	3
CHARAKTERYSTYKA BADANYCH OSÓB	4
ORGANIZACJA LEKCJI ETYKI	4
ZAPISY NA LEKCJE ETYKI I RELIGII	5
RELIGIA I ETYKA W PLANIE ZAJĘĆ	11
ORGANIZACJA ŻYCIA SZKOLNEGO	15
SYNTEZA WYNIKÓW BADANIA	21
ANEKS – kwestionariusz ankiety	23

Projekt badania:
Fundacja Wolność od Religii

Konsultacja merytoryczna:
Pracownia Lokalnych Badań Społecznych

Realizacja badania:
Fundacja Wolność od Religii (link do ankiety był umieszczony na stronie projektu fundacji - „Dyskryminacja dzieci niewierzących i nieuczestniczących w lekcjach religii” - www.rownoscwzszkole.pl)

Analiza wyników i raport z badania:
Pracownia Lokalnych Badań Społecznych, Fundacja Wolność od Religii

Badanie ankietowe sfinansowano z dotacji Fundacji Batorego.

INFORMACJE WSTĘPNE NA TEMAT BADANIA

Pracownia Lokalnych Badań Społecznych zrealizowała na zlecenie i we współpracy z Fundacją Wolność od Religii w ramach projektu „Dyskryminacja dzieci niewierzących i nieuczestniczących w lekcjach religii” dwa badania ankietowe. W 2014 roku odbyło się pierwsze badanie skierowane do wszystkich dyrektorów szkół publicznych w województwie lubelskim. Miało ono na celu określenie dostępności lekcji etyki oraz efektów zmian w tym zakresie, jakie mogły mieć miejsce po wejściu w życie rozporządzenia zmieniającego Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach. Raport z badania jest dostępny na stronie projektu Równość w Szkole wraz z rekomendacjami, których publikacja i dystrybucja mają na celu eliminację obszarów i czynników warunkujących dyskryminację (ze względu na światopogląd/religię), uzupełnienie wiedzy dyrektorów szkół, nauczycieli i wychowawców w zakresie przeciwdziałania, wykluczenia i dyskryminacji dzieci niewierzących oraz nieuczestniczących w lekcjach religii.

W 2017 roku zrealizowaliśmy kolejne badanie. Tym razem skierowaliśmy je do uczniów, nauczycieli oraz rodziców i prawnych opiekunów uczniów z całej Polski, uczęszczających zarówno do szkół publicznych, jak i niepublicznych: szkół podstawowych, gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych. Badanie zrealizowane zostało drogą elektroniczną za pomocą platformy www.ebadania.pl. Link do kwestionariusza ankiety znajdował się m.in. na stronie internetowej <http://www.rownoscwshkole.pl/ankieta>.

Zakres merytoryczny drugiego badania był spójny z badaniem z 2014 roku, przy czym istotne były: realizacja badania na większą skalę, jego ogólnopolski charakter oraz przedstawienie wielowymiarowego punktu widzenia.

W ramach badania podjęliśmy próbę ustalenia następujących kwestii:

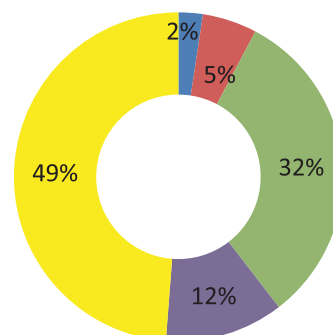
- W jaki sposób szkoły organizują lekcje religii i etyki w celu sprawdzenia, czy oba przedmioty i uczniowie uczęszczający na nie traktowani są w sposób równy?
- Czy zajęcia z etyki odbywają się, gdy zgłaszają się na nie chętni uczniowie, a jeśli tak, czy lekcje organizowane są w godzinach przyjaznych uczniom, czy nie powodują kilkugodzinnych "okienek" w planie zajęć danego ucznia?
- Czy szkoły informują rodziców i uczniów o możliwości wyboru uczęszczania na lekcje religii, etyki i obu przedmiotów jednocześnie oraz o prawie do rezygnacji z obu przedmiotów. W jaki sposób prowadzone są zapisy na lekcje religii i etyki?
- Czy w szkołach mają miejsce praktyki o charakterze dyskryminacyjnym lub indoktrynacyjnym?
- Czy wystrój szkół zawiera elementy przemocy symbolicznej np. w postaci dominacji symboli jednego wyznania?
- Jak kształtuje się organizacja życia szkolnego w kontekście wydarzeń religijnych, rekolekcji itp.?

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH OSÓB

W badaniu wzięło udział 2091 respondentów, co przekłada się na maksymalny błąd badania wynoszący do 2% przy przyjętym 95% przedziale ufności.

Kategorie osób biorących udział w badaniu:

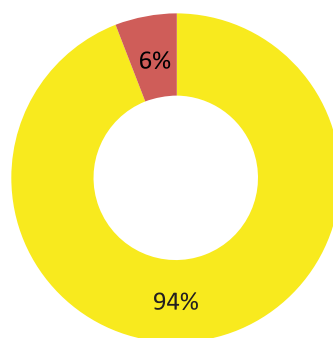
- Uczennica / uczeń szkoły podstawowej
- Uczennica / uczeń gimnazjum
- Uczennica / uczeń szkoły ponadgimnazjalnej
- Nauczycielka / nauczyciel
- Rodzic / opiekun prawny uczennicy / ucznia

- Blisko połowa badanych to rodzice lub opiekunowie prawni uczniów i uczennic.
- 2 na 5 badanych to uczniowie i uczennice – głównie szkół ponadgimnazjalnych.
- Pozostałe 12% badanej grupy stanowią nauczyciele.

Typ szkoły, której dotyczą odpowiedzi:

- Publiczna
- Niepubliczna

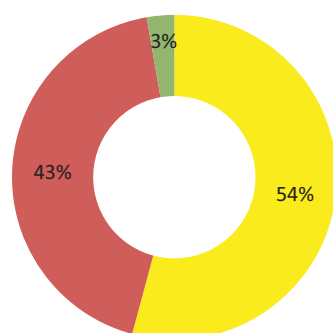
- Zdecydowana większość osób biorących udział w badaniu związana jest ze szkołami publicznymi.

Zróznicowanie badanych pod względem poziomu szkoły, a także fakt, iż w badaniu licznie udział wzięli zarówno rodzice, uczniowie jak i nauczyciele pozwala na uchwycenie badanego problemu z kilku różnych perspektyw.

ORGANIZACJA LEKCJI ETYKI

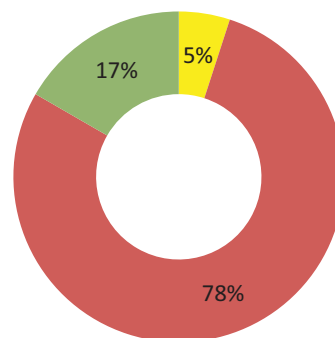
Czy w szkole organizowane są lekcje etyki?

- Tak
- Nie
- Etyka organizowana jest w innej szkole (w oddziałach międzyszkolnych)

Czy szkoła zapewnia dowóz ucznia na lekcje etyki, gdy są one realizowane w innej placówce?

- Tak
- Nie
- Inna odpowiedź

- Lekcje etyki organizowane są w nieco ponad połowie szkół.
- Tylko w nielicznych przypadkach szkoła zapewnia dowóz ucznia na lekcje etyki w sytuacji, gdy jest ona organizowana w innej szkole.

STAN PRAWNY

Jeżeli w danej szkole zgłosi się mniej niż siedem osób chętnych do nauki religii lub etyki, wówczas szkoła może zorganizować zajęcia w grupie międzyklasowej lub międzyszkolnej.

NIEPRAWIDŁOWOŚCI (cytaty z ankiet)

Poinformowano nas, że etyka będzie tylko raz w miesiącu, ponieważ gmina nie dała więcej pieniędzy. Po sprawdzeniu w urzędzie gminy okazało się, że to kłamstwo. Do zorganizowania lekcji raz w tygodniu była potrzebna interwencja ratusza.

Religia jest traktowana jak przedmiot obowiązkowy, rodzice muszą składać deklarację indywidualnie, jeśli nie chcą, by dziecko uczestniczyło w lekcjach religii. Etyki nigdy nie zorganizowano w żadnej ze szkół, do których uczęszczałam.

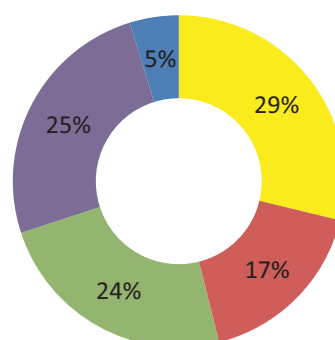
W największej szkole podstawowej w Szczecinie wicedyrektor odpowiedzialna za takie sprawy odpowiada od lat, że tylko ja jestem zainteresowana etyką. W tym roku zebrałam 4 oświadczenia w klasie od innych rodziców. Mimo tego etyka nadal nie jest organizowana.

Próbowałam dowiedzieć się, ile dzieci w szkole nie chodzi na religię, by zgodnie z prawem zobowiązać szkołę do organizacji etyki – usłyszałam, że to dane wrażliwe, choć chodziło mi tylko o liczbę.

ZAPISY NA LEKCJE ETYKI I RELIGII

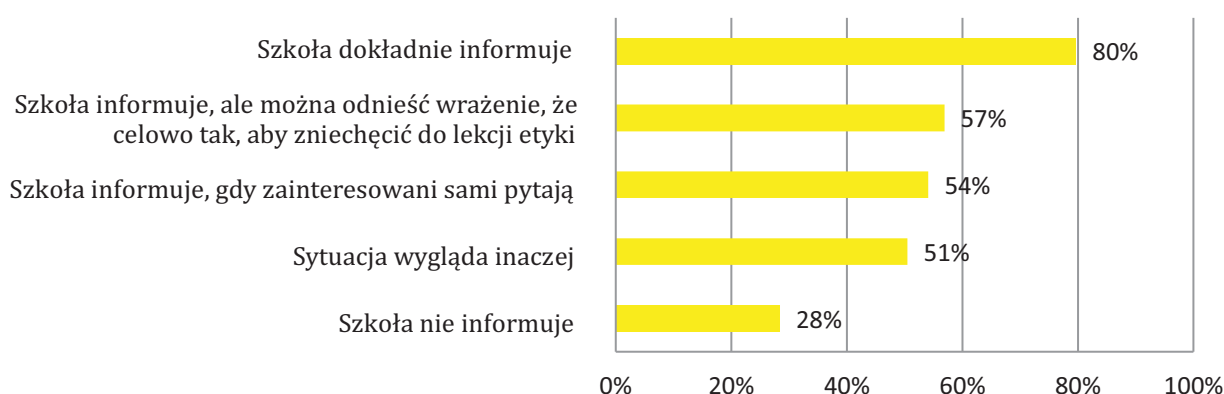
Czy rodzice / pełnoletni uczniowie są informowani przez szkołę o możliwości uczestniczenia w lekcjach religii lub/i etyki?

- Tak, są dokładnie informowani przez szkołę o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki
- Tak, ale można odnieść wrażenie, że szkoła celowo informuje o zasadach organizacji lekcji etyki tak, aby zniechęcić, zmniejszyć liczbę osób zainteresowanych udziałem
- Nie, nie są informowani przez szkołę o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki
- Tak, ale wówczas, gdy sami zapytają

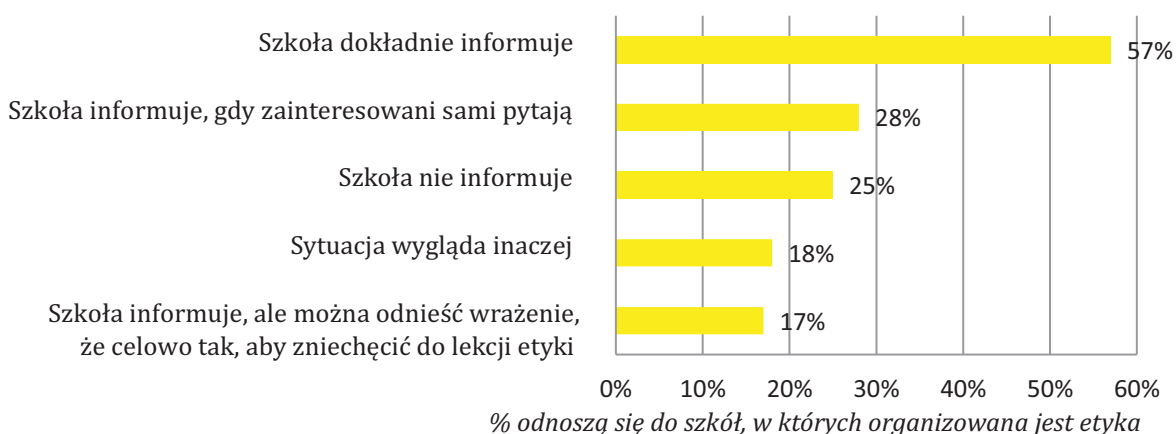
- Jedynie 54% szkół informuje o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/ i etyki.
- W co czwartej szkole rodzice / pełnoletni uczniowie nie są w ogóle informowani o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/ i etyki.
- 17% badanych deklaruje, że szkoła informuje o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/ i etyki, jednak można odnieść wrażenie, że robi to tak, aby zmniejszyć liczbę chętnych do udziału w lekcjach etyki.

Odsetek szkół, w których organizowana jest etyka, w zależności od tego, czy szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką.

- Zachodzi wyraźny związek pomiędzy tym, czy szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką, a tym, czy w szkole organizowana jest etyka.
- Etyka organizowana jest w zdecydowanej większości szkół, które dokładnie informują o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką oraz w zaledwie 28% szkół, które w ogóle nie przekazują informacji na ten temat.

Odsetek szkół, w których lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września w zależności od tego, czy szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką.

- Zachodzi wyraźny związek pomiędzy tym, czy szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką i tym czy lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września.
- W 57% szkół, które dokładnie informują o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką oraz w zaledwie 25% szkół, które nie informują o tym, lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września.
- Najczęściej (w 17% przypadków) lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września w szkołach, które informują, ale można odnieść wrażenie, że celowo tak, aby zniechęcić do lekcji etyki.

Można dostrzec silną zależność między tym, czy i ewentualnie w jaki sposób szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką i tym, czy etyka jest w szkołach organizowana oraz tym, czy lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września.

Jeżeli szkoła z własnej inicjatywy przekazuje dokładne informacje, to wówczas istnieje znacznie większe prawdopodobieństwo tego, że etyka w szkole będzie zorganizowana oraz że lekcje etyki zostaną wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września.

Jeżeli szkoła w ogóle nie przekazuje informacji, to wówczas istnieje znacznie większe prawdopodobieństwo tego, że etyka w szkole nie będzie zorganizowana oraz tego, że etyki nie będzie na planie, pomimo, że religia jest na planie zajęć każdego roku.

Jeżeli szkoła przekazuje informacje, ale można odnieść wrażenie, iż robi to w taki sposób, aby zniechęcić do udziału w lekcjach etyki to wówczas istnieje znacznie większe prawdopodobieństwo tego, że etyka zostanie wpisana w ramowy plan zajęć z opóźnieniem względem rozpoczęcia roku szkolnego.

NIEPRAWIDŁOWOŚCI

Rodzice nie są informowani o zasadach uczestnictwa lub możliwości zorganizowania lekcji etyki WCALE. Jest jasny przekaz, że lekcji etyki NIE BĘDZIE.

Nikt nie jest o niczym informowany, religia jest traktowana jak przedmiot obowiązkowy i wszyscy uczestniczą w niej automatycznie.

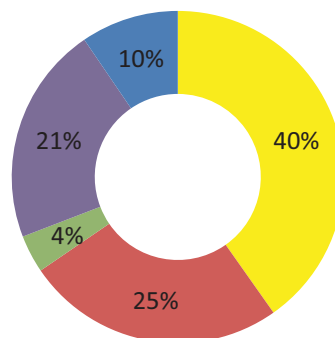
Nie są informowani o etyce, religia jest z góry narzucona i umieszczona w planie jako normalna lekcja, często w środku lekcji obowiązkowych. Etyka zaś jest „schowana” na stronie internetowej w zakładce „kółka zainteresowań”.

Do tej pory nawet nie wiedziałam, że lekcje etyki są organizowane, nie ma ich na planie zajęć, na stronie szkoły też nie ma żadnej informacji. Dowiedziałam się od rodziców klas młodszych, że u nich w klasie jest etyka. U nas nikt o tym nie mówił.

Informacje o zajęciach z etyki otrzymuje się wtedy, gdy się o to zapyta, z religią nie ma tego problemu. Zdarza się, że nauczyciel zniechęca do uczestniczenia w zajęciach etyki, np. mówiąc o tym, że mogą się odbywać bardzo późno np. na 8. czy nawet 9. jednostce lekcyjnej.

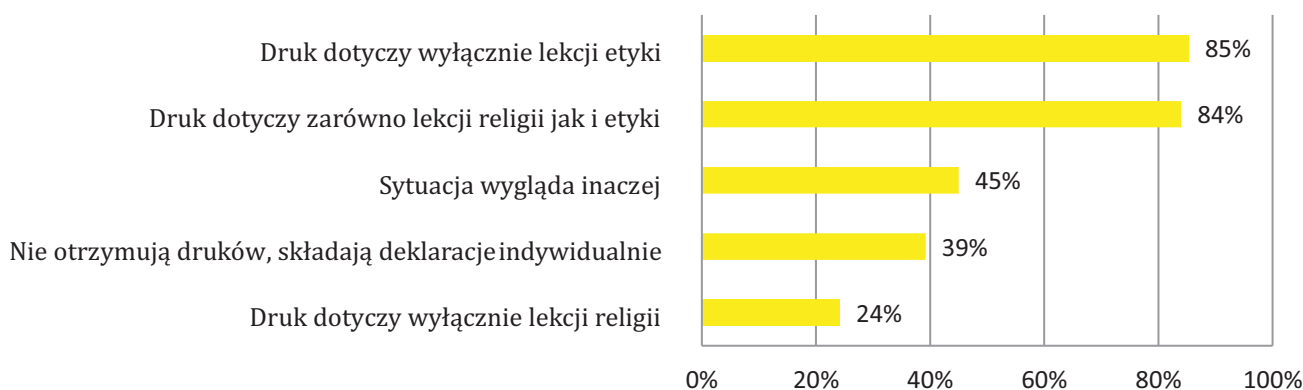
Czy rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki?

- Tak, druk dotyczy zarówno lekcji religii lub/i etyki
- Tak, ale druk dotyczy wyłącznie lekcji religii
- Tak, ale druk dotyczy wyłącznie lekcji etyki
- Nie otrzymują druków oświadczeń, składają deklaracje indywidualnie
- Sytuacja wygląda inaczej

- W mniej niż połowie szkół rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii lub/ i etyki.
- W co piątej szkole rodzice nie otrzymują żadnych druków tego typu.
- W co czwartej szkole rodzice otrzymują wyłącznie druk dotyczący religii.

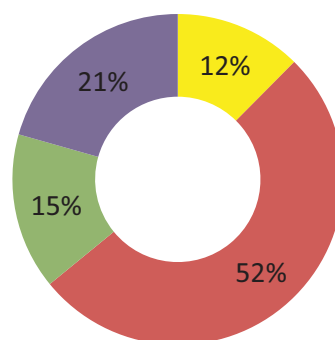
Odsetek szkół, w których organizowana jest etyka w zależności od tego, czy rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki.

- Zachodzi silny związek między sposobem zbierania przez szkołę informacji o preferencjach rodziców i uczniów dotyczących uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki a tym, czy szkoła zapewnia chętnym uczniom lekcje etyki.
- Etyka jest organizowana jedynie w co czwartej szkole, w której druk dotyczy wyłącznie lekcji religii.

Które ze stwierdzeń dotyczących oświadczeń o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/i etyki jest prawdziwe?

- Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w lekcjach religii dokonując wpisu na zbiorczej liście, a życzenie uczestnictwa w lekcjach etyki muszą składać sami, na własnoręcznie przygotowanych kartkach
- Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) na oddzielnych kartkach, które otrzymują w szkole
- Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) dokonując wpisu na liście
- Sytuacja wygląda inaczej

- W ponad połowie szkół rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) na oddzielnych kartkach, które otrzymują w szkole.
- W 15% szkół rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) dokonując wpisu na liście.
- W 12% szkół rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w lekcjach religii dokonując wpisu na zbiorczej liście, a życzenie uczestnictwa w lekcjach etyki muszą składać sami na własnoręcznie przygotowanych kartkach.

NAJCZĘSTSZE NIEPOŻĄDANE SYTUACJE

Trudności z otrzymaniem druku/ nieuczestniczeniem w religii

- *Wszystkim rozdano druk dotyczący religii i poinformowano, że druk dotyczący etyki jest na życzenie u nauczycielki.*

- *Uczniowie, których rodzice nie złożą deklaracji zwalniającej z religii, automatycznie są na nią zapisywani. Załatwienie tego oświadczenia jest żmudne i trwa zdecydowanie zbyt długo, w międzyczasie uczeń jest zobowiązany do uczestnictwa w tychże zajęciach.*
- *Jeżeli ktoś nie ma zamiaru chodzić na religię, musi iść do szkolnego punktu ksero i poprosić o wydruk formularza, w którym uzupełnia, czy chce uczestniczyć w religii bądź etyce.*
- *Druk dotyczący religii jest rozdawany wszystkim, co do etyki, inicjatywa leży po stronie rodziców.*

Uczniowie "z góry" zapisani na religię

- *Z założenia wszyscy są zapisani na lekcje religii, jeśli ktoś nie chce uczestniczyć w zajęciach, to konieczne jest pismo do dyrekcji oraz p. katechetki.*
- *Uczniowie z góry są zapisani na lekcje religii i gdy nie chcą na nie chodzić, rodzice muszą ich wypisać. Lekcje etyki są w formie zajęć dodatkowych, nie ma żadnych deklaracji od rodziców.*
- *Religia jest przedmiotem obowiązkowym, na prośbę ucznia można otrzymać wniosek o chęci wypisania się z tej lekcji i "zapisania" się na lekcje etyki, które nie są organizowane w szkole.*

Konieczność składania deklaracji o nieuczestniczeniu w religii

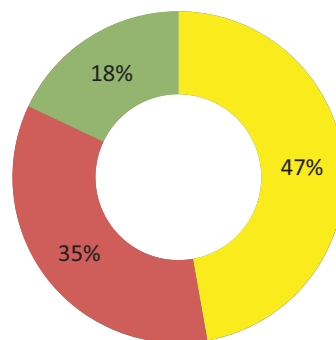
- *Rodzice sami muszą składać deklaracje, że dziecko nie będzie brało udziału w tych lekcjach.*
- *Próbowano nas zmusić do napisania zwolnienia z religii, ale po rozmowie zmieniono formę druku na deklarację o uczęszczaniu na religię.*
- *Szkoła wymaga odręcznego oświadczenia rodzica / opiekuna o nieuczęszczaniu dziecka na religię.*
- *Druk odnośnie religii zawierał formułę "Wyrażam / nie wyrażam zgody na uczestnictwo w lekcjach religii", natomiast odnośnie etyki jest druk z formułą "Proszę o zorganizowanie lekcji etyki".*

Naciski i konieczność publicznych deklaracji

- *Podczas spotkania organizacyjnego jest lista, na której rodzice mogą zapisać dziecko na religię. Lista jest podawana z rąk do rąk, nie jest tajna. Wydaje mi się, że może to wywierać presję na mniej zdecydowanych rodziców.*
- *Kartka A4 z listą, gdzie można sprawdzić "odpowiedzi" innych rodziców dotyczące religii i etyki.*
- *Żeby "wypisać" się z religii (choć nigdy się nie zapisywałam), moja mama musiała składać podanie do dyrektorki. Następnie musiałam przejść rozmowę z dyrektorką i psycholog szkolną.*
- *Druk dotyczył religii i etyki. Kiedy zaznaczyłam, że chcę aby syn uczęszczał na etykę, dyrektor powiedział, że źle oznaczyłam ponieważ w tej szkole nie ma etyki, więc mam zaznaczyć odpowiedź: nie będzie uczęszczał ani na religię, ani na etykę.*
- *Deklarację z pisemnym uzasadnieniem trzeba wypełnić, jeśli dziecko ma nie uczęszczać na religię. Wymagany jest podpis obojga rodziców, nawet jeśli opiekę sprawuje tylko jeden rodzic!*
- *Bez dyskusji. Jedynie religia. Musisz chodzić. Nie ma etyki, bo nikt nie będzie inwestował w nauczyciela. "Proszę zapłacić nauczycielowi, to etat będzie."*
- *Rodzic zakreśla miejsce w tabelce zbiorczej z imionami i nazwiskami wszystkich uczniów.*
- *Chęć uczestniczenia w obu lekcjach oznajmia się na liście zbiorczej i na dodatkowych oświadczeniach. Dodatkowo ksiądz domagał się osobnych, prywatnych oświadczeń od dzieci nie uczęszczających w religii.*
- *Wszyscy zapisani są na religię. Kiedy ktoś nie chce, wówczas przychodzi z pismami, ale jest to wstydlive i kłopotliwe dla uczniów więc rezygnują i zostają przy religii.*

Czy rodzice w przypadku odmowy uczestniczenia w religii proszeni są przez szkołę o złożenie oświadczenia negatywnego?

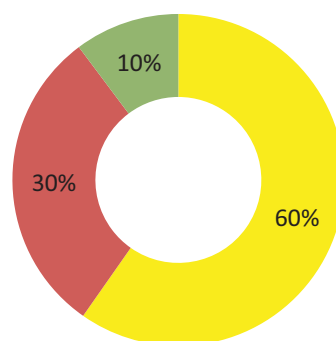
- Tak
- Nie
- Nie wiem

- W niemal połowie szkół w przypadku odmowy uczestniczenia w lekcjach religii rodzice proszeni są przez szkołę o złożenie oświadczenia negatywnego.

Oświadczenia o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/i etyki składane są:

- Na początku każdego roku szkolnego
- Na początku każdego etapu edukacyjnego (szkoła podstawowa, gimnazjum itd.)
- Inaczej

- W większości szkół oświadczenia o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/i etyki składane są na początku każdego roku szkolnego.
- W blisko co trzeciej szkole oświadczenie składane jest na początku każdego etapu edukacyjnego.
- Obecne są również sytuacje, gdy:
  - aby zrezygnować z uczestnictwa w lekcjach religii należy przynieść oświadczenie o braku zgody na uczęszczanie na te lekcje, a brak odmowy traktowany jest jak zgoda.
  - rodzice podpisują oświadczenie, mówiące o tym, że dziecko nie będzie uczestniczyło w lekcjach religii, z dopiskiem „na własną odpowiedzialność”.
  - oświadczenia składane są pod koniec roku poprzedniego (w maju lub w czerwcu).
  - oświadczenie można składać w dowolnym momencie.

STAN PRAWNY

- Nauka religii i etyki jest organizowana w szkołach na życzenie rodziców bądź pełnoletnich uczniów. Od 1 września 2014 r. obowiązuje zasada wyrażania tego życzenia w formie oświadczenia pisemnego. Religia i etyka nie są dla ucznia przedmiotami obowiązkowymi, udział w nich jest dobrowolny. Uczeń może uczestniczyć w zajęciach z religii, z etyki, z obu przedmiotów, może też nie wybrać żadnego z nich. Z uczestnictwa w zajęciach z tych przedmiotów można zrezygnować na każdym etapie edukacji, również podczas roku szkolnego.
- W szkołach podstawowych i gimnazjach oświadczenie składają rodzice lub opiekunowie prawni. W szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych – rodzice lub opiekunowie prawni lub sami uczniowie po osiągnięciu pełnoletniości.
- Szkoła nie ma prawa domagać się oświadczeń informujących o nieuczestniczeniu ucznia w zajęciach religii i/lub etyki, natomiast w przypadku rezygnacji z udziału w tych zajęciach konieczne jest poinformowanie szkoły o zmianie decyzji.

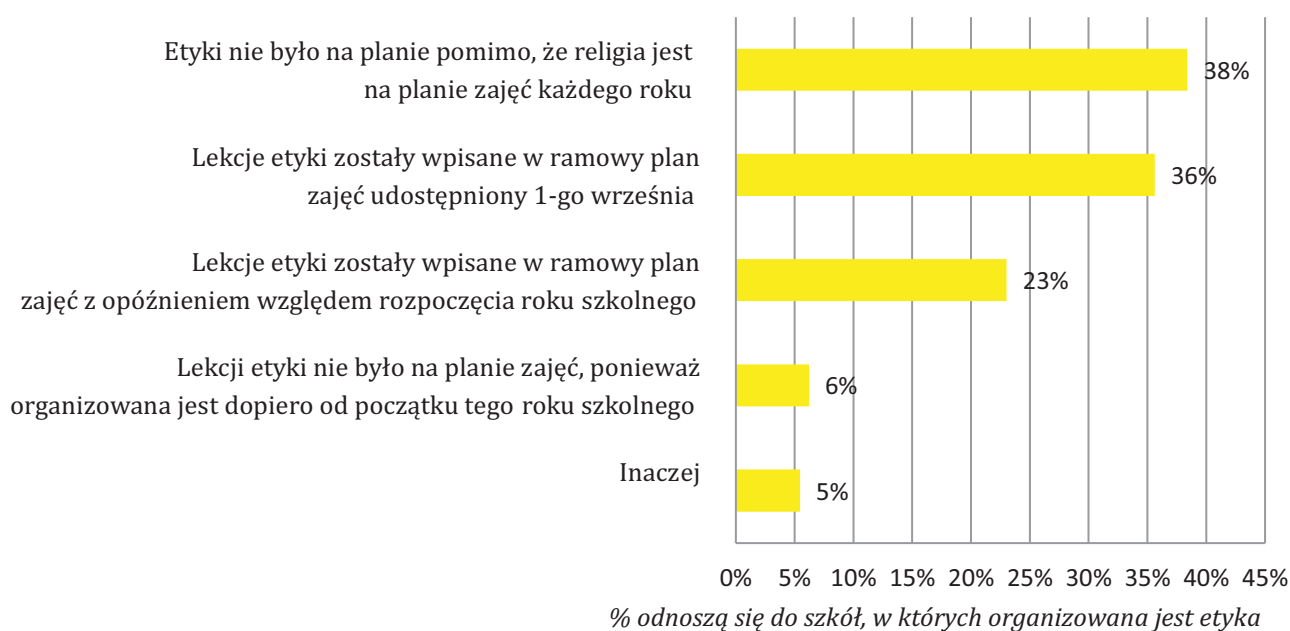
- Zapewnienie opieki w czasie trwania zajęć edukacyjnych określonych dla danego dnia w szkolnym planie nauczania jest zadaniem szkoły i domaganie się od rodziców złożenia oświadczenia, że w tym czasie oni przejmują to zadanie jest niezgodne z obowiązującymi przepisami.

NIEPOŻĄDANE SYTUACJE

- *Druk otrzymują uczniowie. Dostępne opcje: religia, etyka, brak. Zaznaczenie etyki i braku ma ten sam skutek, bo zajęć z etyki nie ma.*
- *Wszyscy są wpisani, jeśli ktoś nie chce chodzić na religię, to musi przyjść na pierwszą lekcję, a potem się wypisać oraz złożyć oświadczenie o tym, że wtedy rodzice sprawują nad nami opiekę.*
- *Otrzymałam oddzielną kartkę dotyczącą uczestnictwa córki w lekcji religii, bez możliwości uczestnictwa na lekcjach etyki.*
- *Rodzice wyrażają zgodę, by dziecko uczestniczyło w lekcjach religii lub etyki. Przy czym po nie wyrażeniu zgody na lekcje religii dostają informację, że muszą zgłosić się do wychowawcy OSOBIŚCIE i potwierdzić brak zgody.*
- *Religia jest domyślnie w planie dla wszystkich. Nikt nie jest pytany. Jeżeli chce się wypisać musi sam iść do Dyrektora i poprosić o oświadczenie o rezygnacji z zajęć z religii.*
- *W momencie, gdy rodzice deklarują uczestnictwo w lekcjach etyki nie jest znany plan lekcji. Lekcje etyki są organizowane w ostatniej kolejności i okazuje się, że kolidują np. z logopedą.*

RELIGIA I ETYKA W PLANIE ZAJĘĆ

Czy etyka została wpisana w plan zajęć udostępniony 1-go września?

- Najczęściej występujące sytuacje:
  - W 38 % szkół oferujących lekcje etyki przedmiot ten nie jest wpisywany w ogólnodostępny plan lekcji.
  - W 23% szkół etyka jest wpisywana z opóźnieniem względem początku roku szkolnego.
- W niemal co czwartym przypadku lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć z opóźnieniem względem rozpoczęcia roku szkolnego.

W jaki sposób ulokowano w planie zajęć lekcje etyki?

- Najczęściej etykę ulokowano w planie zajęć w taki sposób, że:
  - Lekcje odbywają się głównie we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych.
  - Uczniowie uczęszczający na etykę zazwyczaj mają okienka przed lub po etyce.
- Jedynie w co czwartej szkole, w której organizowana jest etyka, jej lekcje odbywają się zazwyczaj na pierwszej lub ostatniej jednostce lekcyjnej.

W jaki sposób ulokowano w planie zajęć lekcje religii?

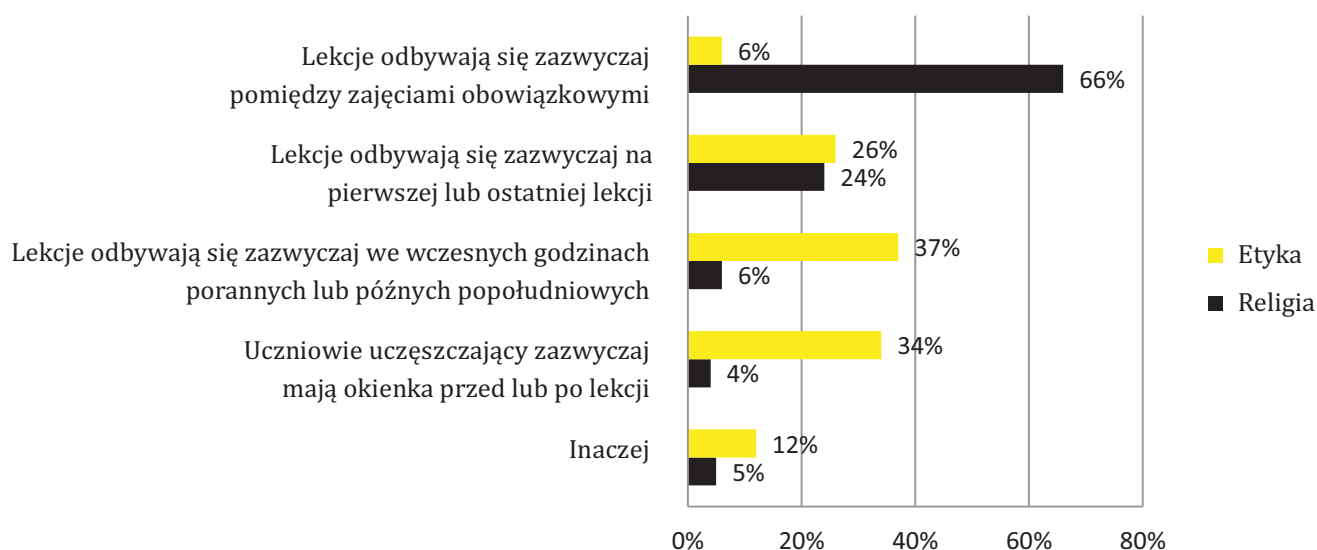

- Zdecydowanie najczęściej religię ulokowano w planie zajęć w taki sposób, że lekcje odbywają się pomiędzy zajęciami obowiązkowymi.

INTERPRETACJA STANU PRAWNEGO

Dyrektorzy szkół powinni umieszczać religię/etykę na początku lub na końcu planu zajęć na dany dzień, ze względu na to, iż są to zajęcia nadobowiązkowe. Tylko takie rozwiązanie gwarantuje realną dobrowolność uczestnictwa.

Ulokowanie lekcji religii i etyki w planie zajęć.

W przypadku etyki % odnoszą się do szkół, w których organizowana jest etyka

- Lekcje religii zdecydowanie częściej niż lekcje etyki odbywają się pomiędzy zajęciami obowiązkowymi.
- Lekcje etyki zdecydowanie częściej niż lekcje religii odbywają się głównie we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych.
- Uczniowie uczęszczający na etykę zdecydowanie częściej niż uczniowie uczęszczający na lekcje religii mają okienka przed lub po tych lekcjach.

Przykłady nierównego traktowania religii i etyki w kontekście planu zajęć:

- *Wychowawcy podają czas odbywania się zajęć z etyki wyłącznie osobom, które zadeklarują w nich udział.*
- *Wielokrotnie zmieniano termin lekcji etyki, do końca nie było wiadomo, kiedy będą się odbywać. W rezultacie powstały 3-4 grupy dzieci – łączone z różnych roczników.*
- *Religia jest w planie zajęć, etyka prowadzona od dwóch lat, NIGDY nie jest ujęta w planie, o tych zajęciach wiemy tylko syn, ja i nauczyciel prowadzący.*
- *Na planie etyka widnieje pod nazwą religia. Jedynym sposobem na odróżnienie ich jest to, że etyka zwykle odbywa się wcześnie rano.*
- *Etyka na planie napisana jest zmniejszoną czcionką i kursywą. Religia czcionką pogrubioną!*
- *Etyka co roku zaczyna się z małym opóźnieniem, zbierane są deklaracje uczestnictwa dzieci, potem szuka się możliwości umieszczenia etyki w planie lekcyjnym. W grupach są dzieci z różnych klas i grup wiekowych.*

NAJCZĘSTSZE NIEPOŻĄDANE SYTUACJE

Etyka i religia w tym samym czasie

- *Po latach walki etyka jest na tej samej godzinie co religia, gdyby ktoś chciał uczęszczać na oba zajęcia to nie ma na to szansy.*
- *Dzieci wychodzą z klasy na etykę. Nie ma możliwości chodzenia na etykę i religię.*
- *Jedna klasa, gdzie na etykę zgłosiło się ponad 8 chętnych ma zorganizowane zajęcia z etyki w czasie religii, pozostałe osoby nie mają szansy na uczęszczanie na etykę ponieważ jest ich zbyt mało (tylko 5 osób).*

Etyka w czasie innych zajęć

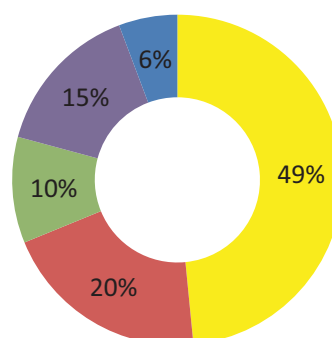
- *W zeszłym roku lekcje etyki były ustawione w czasie innych zajęć! Moje dziecko nie mogło uczestniczyć.*
- *Etyka jest w tym samym czasie co inne dodatkowe, bardzo atrakcyjne zajęcia - drugi język obcy za darmo.*
- *W trakcie etyki organizowane są zajęcia dodatkowe z wychowawczynią. W trakcie religii nie ma nigdy żadnych zajęć dodatkowych.*
- *Etyka jest w innej szkole w godzinach, które kolidują z planem lekcji syna w jego szkole.*
- *Na etykę chodzą tylko dzieci z klasy pani, która jej uczy. Innym uczniom nie pasuje w planie, więc nie chodzą.*
- *Łączone klasy, w salce przerobionej z szatni, o 7:10 lub dawno po lekcjach, tylko w grupach, gdzie rodzice tego przypilnują zajęcia odbywają się zaraz po lekcjach.*

Długie "okienka"

- *Religia jest zawsze między innymi lekcjami, a etyka po przerwie, długo po lekcjach.*
- *Religia jest w planie, etyka nie i jest dość późno.*
- *Etyka jest raz na kilka miesięcy, po lekcjach przez ok. 2h.*
- *Proponowano etykę pierwszokom na ósmej (!) lekcji, wychowawczynie wywalczyła, że będzie prowadziła ją w bloku lekcyjnym.*
- *Etyka w piątki na 8-9 lekcji, kiedy to uczniowie nie mają już czym wrócić do domów (szkoła pod miastem).*

Jeżeli religia organizowana jest jako pierwsza lub ostatnia lekcja, uczniowie nie uczęszczają na te lekcje:

- Mogą przyjść do szkoły później lub opuszczają szkołę zaraz po zajęciach obowiązkowych
- Mogą przyjść do szkoły później lub opuszczają szkołę po zajęciach obowiązkowych, jeśli rodzice przedłożą oświadczenie o przejęciu opieki
- Muszą przebywać w szkole pomimo, że nie uczestniczą w zajęciach
- Nie ma takiej sytuacji
- Nie wiem

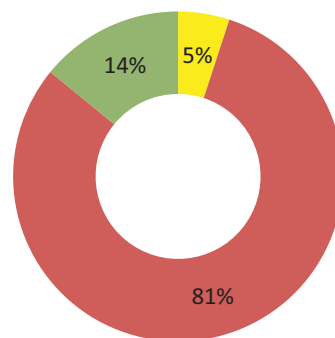

ORGANIZACJA ŻYCIA SZKOLNEGO

Czy nauczyciel etyki w szkole jest jednocześnie nauczycielem religii?

- Tak
- Nie
- Nie wiem

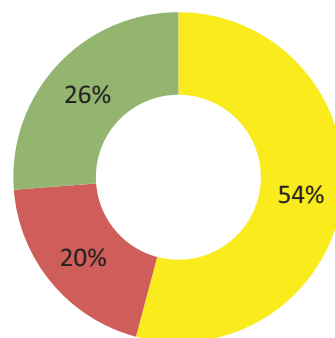
% odnoszą się do szkół, w których organizowana jest etyka

- W 5% szkół, w których organizowana jest etyka, nauczyciel etyki jest jednocześnie nauczycielem religii.

Czy zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe?

- Tak
- Nie
- Nie wiem

- W ponad połowie szkół zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe.

STAN PRAWNY

Nie ma przepisów uniemożliwiających nauczycielom religii jednoczesnego nauczania etyki i religii.

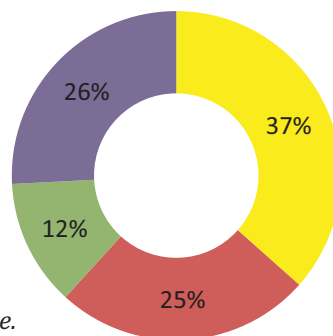
INTERPRETACJA

- Zgodnie z wymogami podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego nauczyciel etyki nie może być osobą zobowiązaną do przekazywania norm moralnych tylko jednej religii, ale powinien kształtować refleksyjną postawę wobec wartości etycznych i przygotowywać uczniów do rozpoznawania wartości, niezależnie od religijnych przekonań w tym względzie. Zatem nauczycielem etyki nie powinna być osoba posiadająca ważne skierowanie przez właściwych biskupów lub zwierzchników kościołów do nauczania określonej religii, ani osoby duchowne należące do jakiegokolwiek ze związków wyznaniowych.
- Nauczycielem etyki powinien być absolwent studiów filozoficznych lub absolwent podyplomowych studiów z zakresu filozofii lub etyki.

Jakie lekcje realizuje nauczyciel religii podczas zastępstw, które pełni na innych zajęciach obowiązkowych?

- Lekcje religii
- Lekcje w ramach przedmiotu nauczyciela, którego zastępuje
- Lekcje w ramach przedmiotu nauczyciela, którego zastępuje, ale z elementami religijnymi
- Nie wiem

% odnoszą się do szkół, w których zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe.

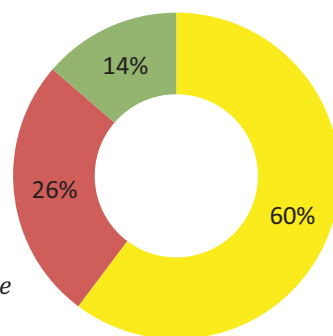

- W 37% szkół, gdzie nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe realizuje on w czasie tych lekcji katechazę.
- W 12% szkół nauczyciel religii na zastępstwie uczy przedmiotu obowiązkowego, ale na lekcjach pojawiają się elementy religijne.

Czy uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii podczas lekcji religii organizowanych w ramach zastępstw pozostają w klasie?

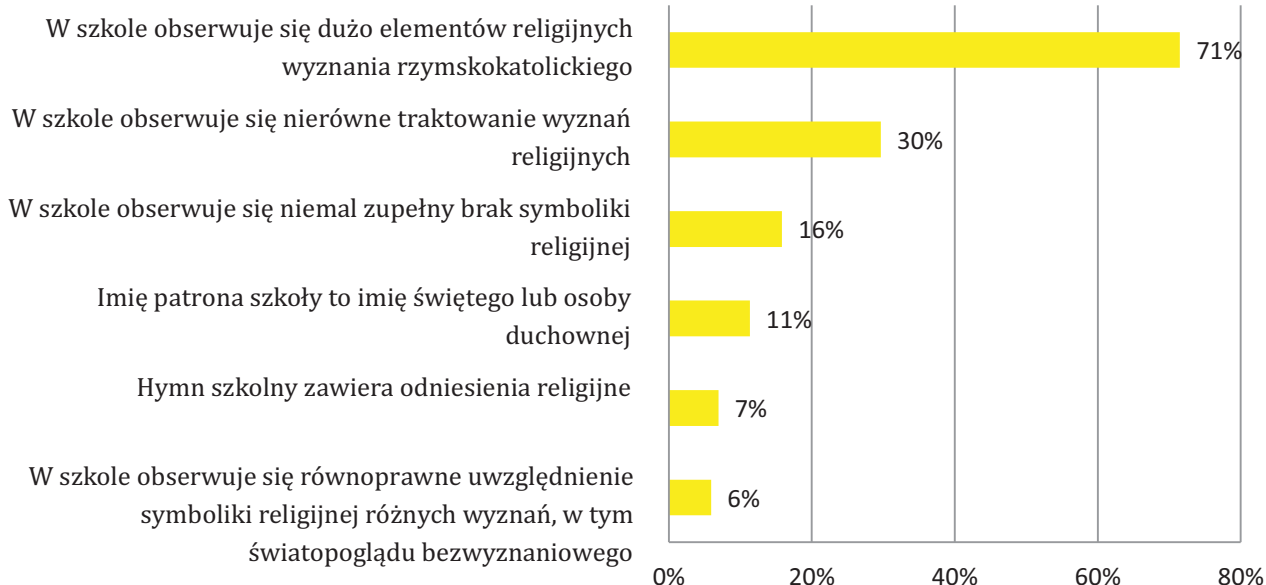
- Tak
- Nie
- Nie wiem

% odnoszą się do szkół, w których zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe i prowadzi w ich trakcie lekcje religii.

- W ponad połowie szkół, w których zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe i prowadzi w ich trakcie lekcje religii, uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii pozostają wówczas w klasie.

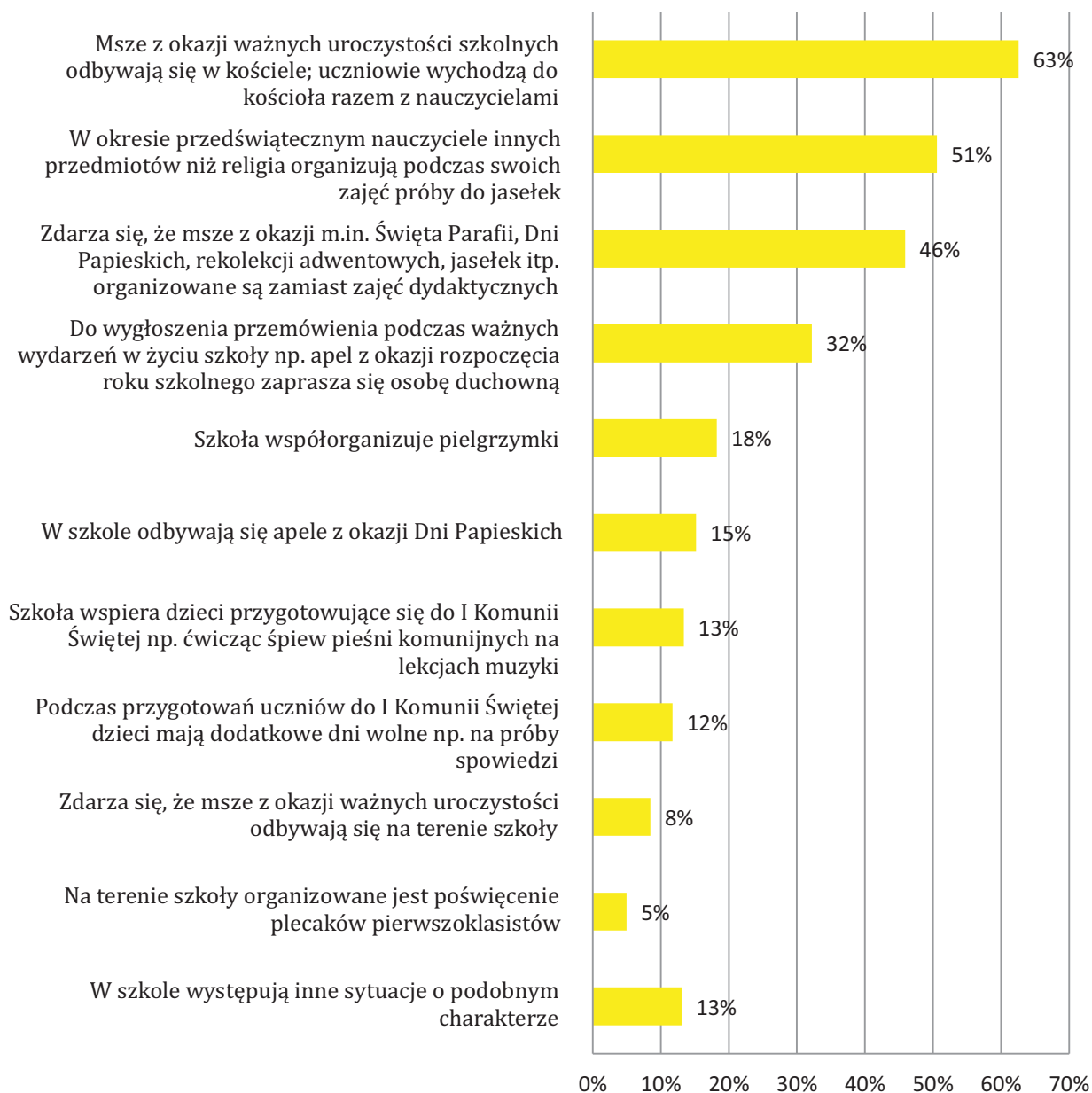
Wystrój i organizacja szkoły.

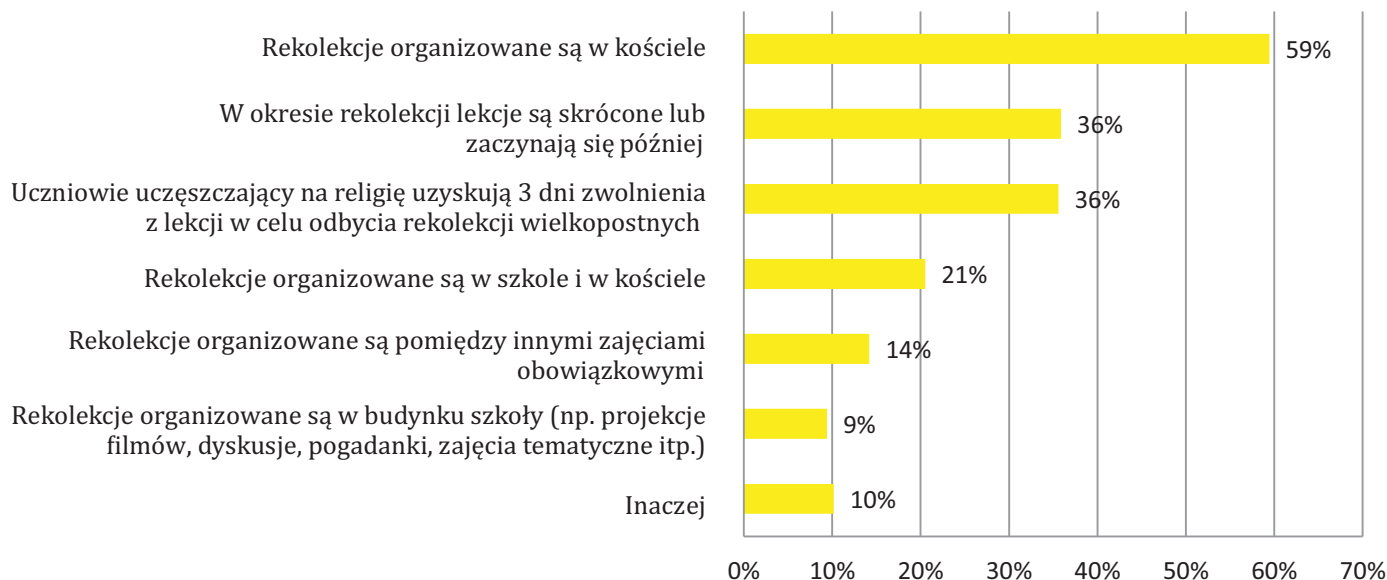
- W 71% szkół obserwuje się dużo elementów religijnych wyznania rzymskokatolickiego.
- Tylko w 16% szkół brak jest symboliki religijnej, a jedynie w 6% ma miejsce równoprawne uwzględnienie symboliki religijnej różnych wyznań, w tym światopoglądu bezwyznaniowego.

Organizacja życia szkolnego w kontekście wydarzeń religijnych.

- W 63% szkół msze z okazji ważnych uroczystości szkolnych odbywają się w kościele, uczniowie wychodzą do kościoła razem z nauczycielami.
- W ponad połowie szkół w okresie przedświątecznym nauczyciele innych przedmiotów niż religia organizują podczas swoich zajęć próby do jasełek.
- W niemal połowie szkół zdarza się, że msze organizowane są zamiast zajęć lekcyjnych.
- W co trzeciej szkole do wygłoszenia przemówienia podczas ważnych wydarzeń zaprasza się osobę duchowną.
- Bardzo często badani wymieniają dodatkowo takie kwestie jak wigilie klasowe oraz mniej zadań domowych w czasie świąt o charakterze religijnym i rekolekcji.

Organizacja życia szkolnego podczas rekolekcji wielkopostnych.

- Ponad połowa badanych deklaruje, że rekolekcje wielkopostne organizowane są wyłącznie w kościele.
- W 36% szkół w okresie rekolekcji lekcje są skrócone lub zaczynają się później, a w kolejnych 36% uczniowie uczęszczający na religię uzyskują 3 dni zwolnienia z lekcji w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych.

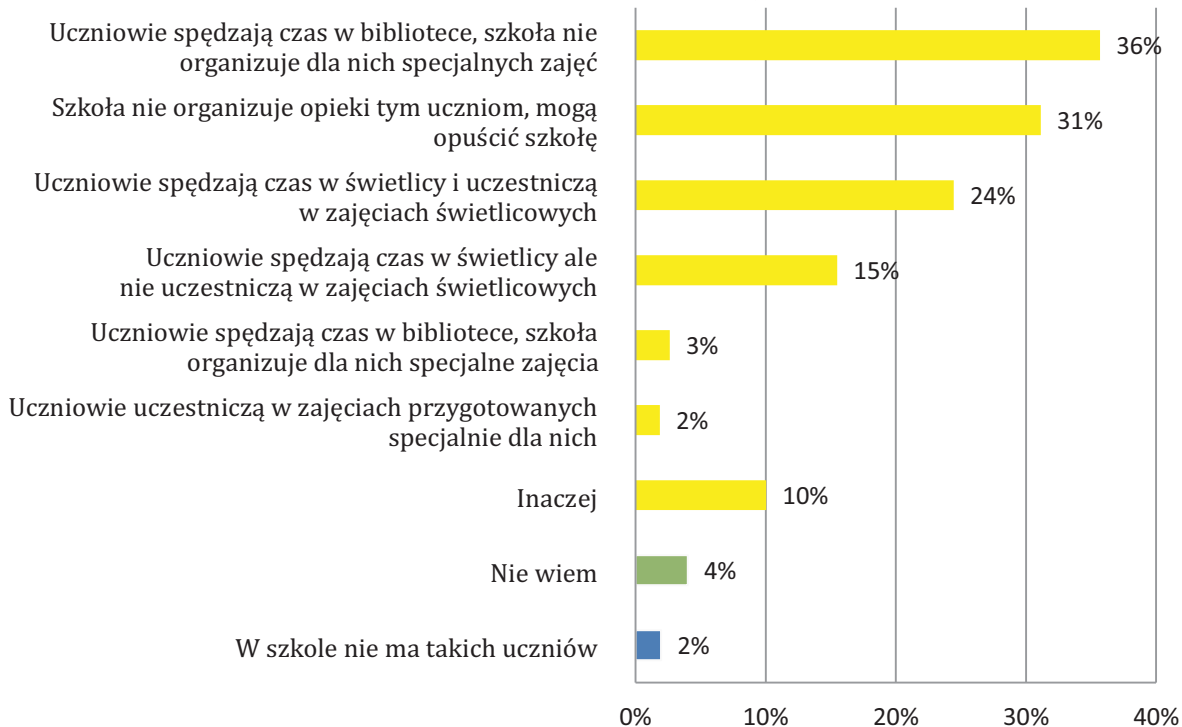
STAN PRAWNY

Rozporządzenie MEN z dnia 14 kwietnia 1992 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach w § 12 dopuszcza odmawianie modlitwy w szkole, zaznacza jednak, że "odmawianie modlitwy w szkole powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców".

NIEPOŻĄDANE SYTUACJE

- *Do szkoły zapraszane są zakonnice z relikwiami i zachęcają dzieci do całowania ich (w tym mojego syna, który nie jest katolikiem).*
- *Wszyscy uczniowie muszą uczestniczyć w corocznym apelu "Dni kultury chrześcijańskiej" oraz przygotowywać prace konkursowe związane z tą tematyką, nawet jeśli nie wyrażają chęci.*
- *W czasie rekolekcji msze były w szkole, a spowiedź w salach lekcyjnych.*
- *Na terenie szkoły wiszą plakaty pokazujące różnice pomiędzy katolicką niedzielą i ateistyczną niedzielą. Przy tej katolickiej jest szczęśliwa rodzina, przy ateistycznej – kłótnia.*
- *Dzieci dostają 6 z WF za udział w pielgrzymce.*
- *Dyrektor przyjmuje kolędę, podczas rekolekcji nauczyciele są przymuszani do uczestniczenia w spotkaniu z proboszczem i do składania się na prezent dla niego (ok. 200 zł a jest nas 25 osób w gronie).*

W jaki sposób szkoła organizuje czas uczniom nieuczęszczającym na lekcje religii lub niebiorącym udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym?

- Tylko w 2% szkół nie ma uczniów nieuczęszczających na lekcje religii i niebiorących udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym.
- Uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii lub niebiorący udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym w tym czasie najczęściej spędzają czas w bibliotece (szkoła nie organizuje dla nich specjalnych zajęć) lub mogą opuścić szkołę.
- W co czwartej szkole uczniowie spędzają wówczas czas na świetlicy i uczestniczą w zajęciach świetlicowych.
- W ramach odpowiedzi „inaczej” badani zdecydowanie najczęściej sygnalizowali brak wiedzy w tej kwestii, a w następnej kolejności wskazywali na: brak takich wydarzeń, zabieranie dzieci przez rodziców do domu oraz opiekę wychowawcy.
- Stosunkowo często podczas religii dzieci nieuczestniczące w niej: spędzają czas na korytarzu szkolnym bez żadnej opieki, („mogą robić co chcą”), mają zajęcia z zakresu etyki, mają zajęcia z inną klasą (innym nauczycielem), często niezwiązane ze swoim programem nauczania.

W jaki sposób szkoła sprawuje opiekę nad uczniami podczas wyjść do kościoła lub podczas wydarzeń religijnych?

- W ponad połowie szkół podczas wyjść do kościoła lub podczas wydarzeń religijnych opiekę nad uczniami sprawują nauczyciele zgodnie z ramowym rozkładem zajęć.
- W 16% szkół opieka nad uczniami jest sprawowana przez nauczycieli, którzy obawiają się odmawiać dyrekcji szkoły.
- W 12% szkół opieka nad uczniami sprawowana jest wyłącznie przez chętnych nauczycieli, którzy sami zgłosili się do dyrekcji szkoły.
- W ramach odpowiedzi „inaczej” badani zdecydowanie najczęściej sygnalizowali brak wiedzy w tej kwestii, a w następnej kolejności wskazywali na brak takich wyjść.

STAN PRAWNY

Zgodnie z zapisami Konstytucji RP (artykuł 53., punkt 6.) „Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych”.

NIEPOŻĄDANE SYTUACJE

- *Z lekcji religii dzieci mogą wyjść do domu, ale z np. apelu o charakterze religijnym już nie. Dzieci są zmuszane do uczestnictwa w takich apelach, szkoła tłumaczy to obowiązkiem opieki, moje interwencje w tej sprawie nie mają końca.*
- *Każdy ma obowiązek iść do kościoła, ale jeżeli nie chce, może stać pod kościołem.*
- *Panie w bibliotece notorycznie oburzają się na obecność uczniów w bibliotece, robią im przykrości, próbują "zawstydzic" dzieci i zmusić do powrotu na lekcję religii.*

SYNTEZA WYNIKÓW BADANIA

- Tylko w 2% badanych szkół nie ma uczniów nieuczęszczających na lekcje religii i niebiorących udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym.
- Zaledwie 9% respondentów uznało, że w ich szkołach lekcje etyki i religii traktowane są w całości równoprawny i równoważny sposób. Zatem 91% respondentów dostrzega uchybienia w równouprawnieniu lekcji religii i etyki.
- Jedynie w 54% szkół uczniowie są informowani na temat zasad uczestnictwa w lekcjach religii i etyki. Występuje silny związek pomiędzy tym czy i ewentualnie w jaki sposób szkoła informuje o możliwości wyboru pomiędzy religią a etyką, a tym, czy etyka jest w szkołach organizowana oraz czy lekcje etyki zostały wpisane w plan zajęć udostępniony 1-go września.
- Tylko w 40% szkół rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii i etyki. Zachodzi bardzo silny związek pomiędzy tym, czy rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki a tym, czy w szkole organizowana jest etyka.
- Tylko w połowie szkół rodzice lub pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych religii i etyki na oddzielnych kartkach, które otrzymują w szkole. W połowie szkół w przypadku odmowy uczestniczenia w lekcjach religii rodzice proszeni są przez szkołę o złożenie oświadczenia negatywnego. W większości szkół oświadczenia o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/i etyki składane są na początku każdego roku szkolnego.
- Najczęściej etykę lokuje się w planie zajęć w taki sposób, że odbywa się głównie we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych. Uczniowie uczęszczający na etykę mają zazwyczaj okienka przed lub po etyce.
- Lekcje religii zdecydowanie częściej niż lekcje etyki odbywają się pomiędzy zajęciami obowiązkowymi, natomiast lekcje etyki zdecydowanie częściej niż lekcje religii odbywają się głównie we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych.
- W 5% szkół spośród tych, w których organizowana jest etyka, nauczyciel etyki jest jednocześnie nauczycielem religii. Lekcje etyki prowadzone są w tych szkołach przez katechetów, co można interpretować jako zaprzeczenie założenia, iż etyka będzie alternatywą dla uczniów, którzy nie wyrażają woli uczestniczenia w katechezie.
- Niektóre przypadki zgłaszanych przez respondentów niepożądanych sytuacji mają charakter drastycznego łamania praw rodziców i uczniów.
- W 54% szkół zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe. Natomiast aż w 37% szkół, w których zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe, realizuje on wówczas lekcje religii.
- W 71% szkół obserwuje się wiele elementów wystroju wewnątrz związanych z wyznaniem rzymskokatolickim. W 30% szkół obserwuje się nierówne traktowanie wyznań religijnych. Tylko w 16% szkół brak jest symboliki religijnej, a jedynie w 6% ma miejsce równoprawne uwzględnienie symboliki religijnej różnych wyznań, w tym światopoglądu bezwyznaniowego.
- Uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii lub niebiorący udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym w tym czasie najczęściej spędzają czas w bibliotece (szkoła nie organizuje dla nich specjalnych zajęć) lub mogą opuścić szkołę.

- W 36% szkół w okresie rekolekcji lekcje są skrócone lub zaczynają się później. Taka sama liczba respondentów (36%) wskazała, że w ich szkołach uczniowie uczęszczający na religię uzyskują 3 dni zwolnienia z lekcji w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. Niemal co trzeci badany deklaruje, że rekolekcje odbywają się na terenie szkoły.
- W nieco ponad połowie szkół w okresie przedświątecznym nauczyciele innych przedmiotów niż religia organizują podczas swoich zajęć próby do jasełek, a w niemal połowie szkół zdarza się, że msze organizowane są zamiast zajęć lekcyjnych.
- W 56% szkół podczas wyjść do kościoła lub podczas wydarzeń religijnych opiekę nad uczniami sprawują nauczyciele zgodnie z ramowym rozkładem zajęć.

ANEKS – kwestionariusz ankiety

Szanowni Państwo,

Przed Wami ankieta przeznaczona dla uczniów, rodziców/opiekunów prawnych dzieci w wieku szkolnym oraz nauczycieli dotycząca sposobu organizacji życia szkół w odniesieniu do zjawiska indoktrynacji i dyskryminacji ze względu na wyznanie lub bezwyznaniowość.

Ankieta zawiera 22 pytania, jej uzupełnienie zajmie Państwo ok. 10 minut. Jest ona przeprowadzana w celu właściwego zidentyfikowania obszarów, w których występuje nierówne traktowanie uczniów. Wiedza, którą zdobędziemy na podstawie ankiety wpłynie na kierunek podejmowanych przez nasz zespół interwencji społecznych i działań rzeczniczych oraz pozwoli nam na przygotowanie i przeprowadzenie skutecznych działań w celu zmniejszenia przejawów dyskryminacji w edukacji. Ankieta jest przygotowana przez lubelską pracownię badawczą PLBS, na zlecenie zespołu koordynującego projekt „Dyskryminacja dzieci niewierzących i nieuczestniczących w lekcjach religii - Równość w szkole”.

Jeżeli są Państwo rodzicami/ opiekunami prawnymi dzieci w różnych szkołach lub uczą Państwo w placówkach zarówno publicznych jak i prywatnych, prosimy o ukierunkowanie odpowiedzi na jedną ze szkół.

Serdecznie Państwu dziękujemy za udział w badaniu. W wypadku jakichkolwiek uwag lub wątpliwości prosimy o kontakt z nami pod adresem e-mail: rownoscwszkole@gmail.com

1. **Jestem:** zaznacz tylko jedną odpowiedź
  - A. Uczennicą/ uczniem szkoły podstawowej
  - B. Uczennicą/ uczniem gimnazjum
  - C. Uczennicą/ uczniem szkoły ponadgimnazjalnej
  - D. Nauczycielką/ nauczycielem
  - E. Rodzicem/ opiekunem prawnym uczennicy/ucznia

2. **Odpowiedzi dotyczą:** zaznacz tylko jedną odpowiedź
  - A. szkoły publicznej
  - B. szkoły niepublicznej

3. **Czy w szkole organizowane są lekcje etyki?** zaznacz tylko jedną odpowiedź
  - A. Tak (pomijamy pytanie 4)
  - B. Nie (pomijamy pytania 4-7)
  - C. Etyka organizowana jest w innej szkole (w oddziałach międzyszkolnych)

4. **Czy szkoła zapewnia dowóz ucznia na lekcje etyki?**
  - A. Tak
  - B. Nie
  - C. Inna odpowiedź:.....

5. **W jaki sposób ulokowano w planie zajęć lekcje etyki?** *Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi*
- A. Lekcje etyki odbywają się zazwyczaj we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych.
  - B. Lekcje etyki odbywają się zazwyczaj na pierwszej lub ostatniej lekcji.
  - C. Lekcje etyki odbywają się zazwyczaj pomiędzy zajęciami obowiązkowymi.
  - D. Uczniowie uczęszczający na etykę zazwyczaj mają okienka przed lub po etyce.
  - E. Lekcje religii i etyki traktowane są w szkole w całkowicie równoprawny i równoważny sposób.
  - F. Inaczej. Jak? .....
6. **Czy etyka została wpisana w plan zajęć udostępniony 1-go września?** *Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi*
- A. Lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć udostępniony 1-go września.
  - B. Lekcje etyki zostały wpisane w ramowy plan zajęć z opóźnieniem względem rozpoczęcia roku szkolnego.
  - C. Lekcji etyki nie było na planie zajęć, ponieważ organizowana jest dopiero od początku tego roku szkolnego.
  - D. Etyki nie było na planie, pomimo, że religia jest na planie zajęć każdego roku.
  - E. Inaczej. Jak? .....
7. **Czy nauczyciel etyki w szkole jest jednocześnie nauczycielem religii?**
- A. Tak
  - B. Nie
8. **W jaki sposób ulokowano w planie zajęć lekcje religii?** *Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi*
- A. Lekcje religii odbywają się zazwyczaj we wczesnych godzinach porannych lub późnych popołudniowych.
  - B. Lekcje religii odbywają się zazwyczaj na pierwszej lub ostatniej lekcji.
  - C. Lekcje religii odbywają się zazwyczaj pomiędzy zajęciami obowiązkowymi.
  - D. Uczniowie uczęszczający na religię zazwyczaj mają okienka przed lub po religii.
  - E. Lekcje religii i etyki (jeżeli mają miejsce) traktowane są w szkole w całkowicie równoprawny i równoważny sposób.
  - F. Inaczej. Jak? .....
9. **Jeżeli religia organizowana jest jako pierwsza lub ostatnia lekcja uczniowie nie uczęszczający na te lekcje:** *zaznacz tylko jedną odpowiedź*
- A. Uczniowie mogą przyjść do szkoły później lub opuszczają szkołę zaraz po zajęciach obowiązkowych.
  - B. Uczniowie mogą przyjść do szkoły później lub opuszczają szkołę po zajęciach obowiązkowych, jeśli rodzice przedłożą oświadczenie o przejęciu opieki.
  - C. Uczniowie muszą przebywać w szkole pomimo, że nie uczestniczą w zajęciach.
  - D. Nie ma takiej sytuacji
  - E. Nie wiem.
10. **Czy rodzice otrzymują druk oświadczenia o wyrażeniu życzenia uczestnictwa w lekcjach religii lub / i etyki?** *zaznacz tylko jedną odpowiedź*
- A. Tak, ale druk dotyczy wyłącznie lekcji religii.
  - B. Tak, ale druk dotyczy wyłącznie lekcji etyki.
  - C. Tak, druk dotyczy zarówno lekcji religii lub / i etyki.
  - D. Nie otrzymują druków oświadczeń w sprawie przedmiotów nadobowiązkowych, składają deklaracje indywidualnie (pomijamy pytanie 11)
  - E. Sytuacja wygląda inaczej (jak?.....)

11. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących oświadczeń o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/ i etyki są prawdziwe? Zaznacz jedną z odpowiedzi.**
- A. Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) dokonując wpisu na liście.
  - B. Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w zajęciach nadobowiązkowych (religia lub/i etyka) na oddzielnych kartkach, które otrzymują w szkole.
  - C. Rodzice/pełnoletni uczniowie przedstawiają życzenie uczestnictwa w lekcjach religii dokonując wpisu na zbiorczej liście, a życzenie uczestnictwa w lekcjach etyki muszą składać sami, na własnoręcznie przygotowanych kartkach.
  - D. Sytuacja wygląda inaczej (jak?.....)
12. **Oświadczenia o uczestniczeniu w lekcjach religii lub/i etyki składane są przez rodziców/pełnoletnich uczniów:**
- A. Na początku każdego roku szkolnego.
  - B. Na początku każdego etapu edukacyjnego (szkołą podstawowa, gimnazjum itd.).
  - C. Inaczej (jak?.....)
13. **Czy rodzice/opiekunowie prawni w przypadku odmowy uczestniczenia w religii proszeni są przez szkołę o złożenie oświadczenia negatywnego (oświadczenia o rezygnacji uczestnictwa w lekcjach religii)?**
- A. Tak.
  - B. Nie
  - C. Nie wiem
14. **Czy rodzice/pełnoletni uczniowie są informowani przez szkołę o możliwości uczestniczenia w lekcjach religii lub/ i etyki?**
- A. Tak, są dokładnie informowani przez szkołę o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki.
  - B. Tak, są informowani o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki, ale można odnieść wrażenie, że szkoła celowo informuje o zasadach organizacji lekcji etyki tak, aby zniechęcić, zmniejszyć liczbę osób zainteresowanych udziałem.
  - C. Nie, nie są informowani przez szkołę o zasadach uczestnictwa w lekcjach religii lub/i etyki.
  - D. Tak, ale wówczas gdy sami zapytają.
  - E. Sytuacja wygląda inaczej (jak?.....)
15. **Czy zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel religii jest delegowany na zastępstwo na zajęcia obowiązkowe?**
- A. Tak
  - B. Nie (pomijamy pytania 16-17)
  - C. Nie wiem (pomijamy pytania 16-17)
16. **Jakie lekcje realizuje nauczyciel religii podczas zastępstw, które pełni na innych zajęciach obowiązkowych?**
- A. Lekcje religii.
  - B. Lekcje w ramach przedmiotu nauczyciela, którego zastępuje. (pomijamy pytanie 17)
  - C. Lekcje w ramach przedmiotu nauczyciela, którego zastępuje, ale z elementami religijnymi np. modlitwa przed rozpoczęciem lekcji.
  - D. Nie wiem.

17. **Czy uczniowie nieuczęszczający na lekcje religii, podczas lekcji religii organizowanych w ramach zastępstw pozostają w klasie?**
- A. Tak
  - B. Nie
  - C. Nie wiem
18. **W jaki sposób szkoła zapewnia opiekę uczniom nieuczęszczającym na lekcje religii lub nie biorącym udziału w wydarzeniach o charakterze religijnym? Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi**
- A. Uczniowie spędzają czas w świetlicy i uczestniczą w zajęciach świetlicowych.
  - B. Uczniowie spędzają czas w świetlicy ale nie uczestniczą w zajęciach świetlicowych.
  - C. Uczniowie spędzają czas w bibliotece, szkoła nie organizuje dla nich specjalnych zajęć.
  - D. Uczniowie spędzają czas w bibliotece, szkoła organizuje dla nich specjalne zajęcia.
  - E. Uczniowie uczestniczą w zajęciach przygotowanych specjalnie dla nich (np. kurs informatyczny, teatralny itp.).
  - F. Szkoła nie organizuje opieki tym uczniom, mogą opuścić szkołę.
  - G. W szkole nie ma takich uczniów.
  - H. Nie wiem.
  - I. Inaczej (jak?.....)
19. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wystroju i organizacji szkoły uważasz za prawdziwe? Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi**
- A. W szkole obserwuje się niemal zupełny brak symboliki religijnej.
  - B. W szkole obserwuje się równoprawne uwzględnienie symboliki religijnej różnych wyznań, w tym światopoglądu bezwyznaniowego.
  - C. W szkole obserwuje się dużo elementów religijnych wyznania rzymskokatolickiego.
  - D. W szkole obserwuje się nierówne traktowanie wyznań religijnych.
  - E. Imię patrona szkoły to imię świętego lub osoby duchownej.
  - F. Hymn szkolny zawiera odniesienia religijne.
20. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących organizacji życia szkolnego w zakresie wydarzeń religijnych są prawdziwe? Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi**
- A. Zdarza się, że msze z okazji ważnych uroczystości odbywają się na terenie szkoły.
  - B. Msze z okazji ważnych uroczystości szkolnych odbywają się w kościele; uczniowie wychodzą do kościoła razem z nauczycielami.
  - C. Zdarza się, że msze z okazji m.in. Święta Parafii, Dni Papieskich, rekolekcji adwentowych, jasełek itp. organizowane są zamiast zajęć dydaktycznych.
  - D. Do wygłoszenia przemówienia podczas ważnych wydarzeń w życiu szkoły np. apel z okazji rozpoczęcia roku szkolnego zaprasza się osobę duchowną.
  - E. Na terenie szkoły organizowane jest poświęcenie plecaków pierwszoklasistów.
  - F. W okresie przedświątecznym nauczyciele innych przedmiotów niż religia organizują podczas swoich zajęć próby do jasełek.
  - G. W szkole odbywają się apele z okazji Dni Papieskich.
  - H. Podczas przygotowań uczniów do I Komunii Świętej dzieci mają dodatkowe dni wolne np. na próby spowiedzi.
  - I. Szkoła wspiera dzieci przygotowujące się do I Komunii Świętej np. ćwicząc śpiew pieśni komunijnych na lekcjach muzyki.
  - J. Szkoła współorganizuje pielgrzymki.
  - K. W szkole występują inne sytuacje o podobnym charakterze. Jakie? .....

21. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących organizacji życia szkolnego w zakresie rekolekcji wielkopostnych są prawdziwe? Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi**
- A. Uczniowie uczęszczający na religię, uzyskują 3 dni zwolnienia z lekcji, w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych.
  - B. W okresie rekolekcji lekcje są skrócone lub zaczynają się później.
  - C. Rekolekcje organizowane są pomiędzy innymi zajęciami obowiązkowymi.
  - D. Rekolekcje organizowane są w budynku szkoły (np. projekcje filmów, dyskusje, pogadanki, zajęcia tematyczne itp.)
  - E. Rekolekcje organizowane są w kościele.
  - F. Rekolekcje organizowane są w szkole i w kościele.
  - G. Inaczej. Jak? .....
22. **W jaki sposób sprawowana jest opieka nad uczniami podczas wyjść do Kościoła lub podczas wydarzeń religijnych? Możesz zaznaczyć dowolną liczbę odpowiedzi**
- A. Opieka nad uczniami sprawowana jest wyłącznie przez chętnych nauczycieli, którzy sami zgłosili się do dyrekcji szkoły.
  - B. Opieka nad uczniami podczas uroczystości o charakterze religijnym sprawowana jest przez nauczycieli zgodnie z ramowym rozkładem zajęć.
  - C. Opiekę nad uczniami sprawują wyłącznie katecheci.
  - D. Opieka nad uczniami sprawowana jest przez nauczycieli, którzy obawiają się odmawiać dyrekcji szkoły ze względu na np. ryzyko utraty pracy itp.
  - E. Inaczej (jak?...)

**BADANIE ZOSTAŁO ZREALIZOWANE DZIĘKI DOFINANSOWANIU FUNDACJI BATOREGO.
TREŚĆ NINIEJSZEJ PUBLIKACJI MOŻE BYĆ WYKORZYSTANA Z PODANIEM ŹRÓDŁA.**

**COPYRIGHT BY
FUNDACJA WOLNOŚĆ OD RELIGII 2017 R.**

WWW.ROWNOSCWSZKOLE.PL

**WOLNOŚĆ OD RELIGII
FUNDACJA**

**FUNDACJA
BATOREGO**